

Mefâhîr Yahyâ'nın tarikat silsilesi biri babası Burhâneddin Ahmed, Latîfüddin Nûrî, Seyfeddin el-Bâharzî; diğeri Fahreddin el-Mücenderî, Şehâbeddin es-Sühreverdî, Sa'deddîn-i Hamûye yoluyla Kübreviyye tarikatinin pîri Necmeddîn-i Kübrâ'ya ulaşır. Ayrıca Kahire'de sohbetlerinde bulunduğu üstatları vasıtasıyla İbnü'l-Arabî, İbn Seb'î gibi Mağribli mutasavvıflar hakkında bilgi edinmiş ve "şeyhimiz" dediği Kemâleddin el-Uzerî'den de icâzet almıştır.

Eserleri. 1. *Evrâdü'l-ahbâb ve fuşûşü'l-âdâb*. Ebü'l-Mefâhîr Yahyâ Farsça kalemle aldığı bu eseriyle tanınır. Müellif eserin evrâd, ezkâr, dualar, Kur'an okumanın âdâbı, tarikat ve hırka silsilesi gibi konuları içeren ilk bölümünü (*Evrâdü'l-ahbâb*) Ramazan 723'te (Eylül 1323); sûfîlerin akîdeleri, tasavvufun mahiyeti, tasavvufî haller ve makamlar, ahlâk ve özellikle semâ konusu üzerinde durduğu ikinci bölümünü (*Fuşûşü'l-âdâb*) Zilkade 724'te (Ekim 1324) tamamlamıştır. Eserin ikinci bölümü İrec Efşâr tarafından yayımlanmıştır (*Evrâdü'l-ahbâb ve fuşûşü'l-âdâb*, Cild-i Dûvûm-ı Fuşûşü'l-âdâb, Tahran 1345 hş., 1358 hş.). 2. *Vakıfnâme*. Buhara'da büyük bir servete sahip olan Ebü'l-Mefâhîr köylerini, arazilerini ve mülklerini Seyfeddin el-Bâharzî Hankah'ına vakfetmiş, vakfın yönetim şeklini seksen sayfa hacminde vakfiyesinde ayrıntılı biçimde tesbit etmiştir. *Vakıfnâme* Rusça tercümesiyle birlikte neşredilmiştir (nşr. O. D. Teheschovitch, *Bukharskiye Documenti XIV veka*, Taşkent 1965). Bu vakıfnâmesinden başka kısa bir vakfiyesi de bulunan Ebü'l-Mefâhîr bu vakfiyeye *Evrâdü'l-ahbâb ve fuşûşü'l-âdâb*'i istinsah etmek isteyenlerin kâğıt, mürekkep ve kalem masraflarının vakıftan karşılanması kaydını koydurmuştur. *Vakıfnâme* tekke düzenini ve Kübreviyye tarikatinin Mâverâunnehir, Hârizm ve Horasan'daki nüfuz ve tesirini göstermesi bakımından önemli bir belgedir. Ebü'l-Mefâhîr, *Evrâdü'l-ahbâb*'da *Meşîhat* adlı bir eserden söz ederse de eser günümüze ulaşmamıştır (İrec Efşâr, s. 31).

BİBLİYOGRAFYA :

Yahyâ b. Ahmed el-Bâharzî, *Evrâdü'l-ahbâb ve fuşûşü'l-âdâb* (nşr. İrec Efşâr), Tahran 1345 hş., neşreden giriş, s. 1-44; İbn Battûta, *Seyahatnâme* (trc. A. Sait Aykut), İstanbul 2004, I, 529; Fasîh-i Hâfî, *Mücmel-i Fasîhi* (nşr. Mahmûd Ferruh), Meşhed 1340, II, 317; Abdurrahman-ı Câmî, *Nefehâtü'l-üns* (nşr. Mahmûd Abîdî), Tahran 1370 hş., s. 433, 852; Muinülfukarâ Ahmed b. Mahmûd, *Târîh-i Mollazâde* (nşr. Ahmed Gülçîn-i Meânî), Tahran 1339 hş., s. 43; Ma'sûm Ali Şah, *Tarâ'îk*, II, 342; Abdülhüseyn Zerrînkûb, *Dünbâle-i Cüstücü der Taşavvufi İrân*, Tahran 1369 hş., s. 166-168; M. Isa Waley, "A Kubrawî Manual of

Sufism: The Fuşûş al-âdâb of Yahyâ Bâkharzî", *The Legacy of Mediaeval Persian Sufism* (ed. L. Lewisohn), London-New York 1992, s. 289-310; "Ebü'l-Mefâhîr Bâharzî", *Ferhengnâme-i Edeb-i Fârsî* (nşr. Hasan Enûşe), Tahran 1380/2002, I, 34, 35; M. Cevâd Şems, "Bâharzî", *DMBİ*, XI, 59-60.

SÜLEYMAN ULUDAĞ

YAHYÂ b. ALİ

(bk. İBNÜ'L-MÜNECCİM).

YAHYÂ BEY, Taşlıcalı

(bk. TAŞLICALI YAHYÂ).

YAHYÂ b. BİTRİK

(bk. YUHANNÂ b. BİTRİK).

YAHYÂ b. EBÛ KEŞİR

(یحیی بن أبي كثير)

Ebü Nasr Yahyâ b. Ebî Kesîr Sâlih et-Tâî el-Yemâmî (ö. 129/747)

Basralı muhaddis, tâbî.

Aslen Basralı olup I. (VII.) yüzyılın ortalarında doğduğu tahmin edilmektedir. Babasının adı Yesâr, Naşît, Dînâr şeklinde de kaydedilir. Tay kabilesinin mevlâsı olduğundan Tâî, hayatının sonlarına doğru Yemâme'ye yerleştiğinden Yemâmî nisbeleriyle anılır. Ashaptan sadece Enes b. Mâlik'i gördüğü, ancak kendisinden hadis semâ etmediği belirtilmektedir (İbn Hacer, XI, 271). Hadisin yanı sıra fıkıh ve tefsir gibi ilimlerde de iyi bir öğrenim gördüğü kaydedilir. Tahsil için on yıl Medine'de kaldı. Saîd b. Müseyyeb, Ebû Seleme b. Abdurrahman, Sâlim b. Abdullah, Kâsım b. Muhammed, Abdullah b. Ebû Katâde, Atâ b. Ebû Rebâh, İkrime el-Berberî, Muhammed el-Bâkır gibi şahıslardan hadis rivayet etti. Talebeleri arasında Hişâm ed-Destüvâî, Evzâî, Şeybân en-Nahvî, Harb b. Şeddâd, Hemmâm b. Yahyâ, Ebân b. Yezîd, Hüseyin el-Muallim, Muâviye b. Selâm, Ma'mer b. Râşîd, Dûrî ile kendi oğlu Abdullah sayılabilir. Emevî idaresinin bazı uygulamalarını eleştirdiği için sorguya çekilen ve işkenceye mâruz kalan Yahyâ b. Ebû Kesîr 129 (747) yılında vefat etti. Bazı kaynaklarda 132'de (749) öldüğü zikredilmişse de bunun yanlış olduğu belirtilmiştir (Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, s. 299). Yahyâ b. Ebû Kesîr'in ibadete düşkün bir âlim

olduğu zikredilir; vefatında geride 30 dirhemden başka bir şey bırakmamıştır. Kaynaklarda onun, "Gerçek âlim Allah'tan korkandır"; "Âlimler her şeyi düzelteren tuz gibidir, eğer tuz bozulursa onu hiçbir şey düzeltemez"; "Niyet etmesini öğrenin, çünkü niyet amelden daha tesirlidir" gibi sözlerine yer verilmiştir.

Eyyüb es-Sahtiyânî, Zührî'den sonra Medineliler'in hadislerini en iyi bilen kişinin Yahyâ b. Ebû Kesîr olduğunu söylemiş, Şu'be onun rivayetlerini Zührî'nin rivayetlerine tercih etmiş, Ahmed b. Hanbel ve ikisinin birbirine muhalefeti durumunda Yahyâ'nın tercih edileceğini bildirmiştir. Hakkında "imam, esbetü'n-nâs, sika, sebt" gibi ifadeler kullanılan Yahyâ b. Ebû Kesîr fitnenin yaygınlaştığı, bunun yanında cerh ve ta'dîl ilminin geliştiği bir dönemde yalnız sika râvilerden rivayet eden bir hadis imamı olarak zikredilmiştir. Ali b. Medîni'ye göre Yahyâ, hadislerin isnadları kendisinde birleştiği için "medâr" (rivayetlerin dayanağı) diye adlandırılan meşhur râvilerdendir (Ali b. Medîni, s. 17-25).

Yahyâ b. Ebû Kesîr'in yaşadığı dönem yazının yaygınlaştığı ve tasnifin ilk adımlarının atıldığı bir dönemdir. Hadisleri yazmanın gereğine inananlardan olan Yahyâ bizzat dinleyerek yazdığı nüshalardan rivayette bulunmuştur. Görüşmediği kimselerden hadis rivayet ettiği ve tedlîs yaptığı yolunda kendisi hakkındaki suçlamalar, genelde o dönemin hassasiyetinden kaynaklanan ve başka âlimlerde de görülen bir durum olup onun bütün rivayetleri içinde bu türden olanlar çok az bir yekün tutar. Esasen kendisi de semâ olmaksızın kitâbet yoluyla aldığı metinleri rivayet ederken "belağânî" tabirini kullandığını söylemiş, bunların mürsel olduğuna dikkat çekmiştir. *Kütüb-i Tis'a*'da Yezîd'den bu lafızla nakledilen herhangi bir rivayetin yer alması bu eser sahiplerinin ona ait mürsellere itibar etmediğini göstermektedir. Nitekim Yahyâ b. Saîd el-Kattân da onun mürsellerine itibar edilmemesi gerektiğini belirtmiştir (Mizzî, XXXI, 509).

Yahyâ b. Ebû Kesîr'in sünnetin Kur'an'ı açıkladığını anlatmak üzere söylediği, "Sünnetin kitaba olan ihtiyacından daha çok kitabın sünnete ihtiyacı vardır" şeklindeki sözü meşhurdur (Dârimî, "Muḥaddime", 49). Onun bunu, dinin anlaşılması için Kur'an'ı yeterli görenlere karşı tepki olarak söylediği anlaşılmaktadır. *Kütüb-i Tis'a*'da 1018, *Kütüb-i Sitte*'de 544 rivayeti bulunan Yahyâ b. Ebû Kesîr'in günümüze ulaşan yahut tabakat kitaplarında kendisine

YAHYÂ b. EBÛ KESİR

nisbet edilen herhangi bir eseri bulunmama-
makla birlikte hadisleri yazarak topladığı
nüshalarının varlığı bilinmektedir (Mizzî,
XXI, 113). Evzâî'nin onun rivayetlerine yer
verdiği nüshalar ise bir yangında yok ol-
muştur (DîA, XI, 546). Selçuk Camcı, Yah-
yâ b. Ebû Kesir üzerine yüksek lisans tezi
hazırlamıştır (bk. bibl.).

BİBLİYOGRAFYA :

Ali b. Medîni, *el-İlel* (nşr. Hüsâm M. Bû Kurays),
Küveyt 1423/2002, s. 17-25, 44; Buhârî, *et-Târî-
hu'l-kebir*, VIII, 301-302; Ebû Nuaym, *Hilye*, III,
66-75; Bâcî, *et-Ta'dîl ve't-tecrîh li-men harrece le-
hü'l-Buhârî fi'l-Câmi'i's-şâhih* (nşr. Ebû Lübâbe
Hüseyn), Riyad 1406/1986, III, 1225-1227; Mizzî,
Tehzîbü'l-Kemâli, XXI, 113; XXXI, 504-511; Zehe-
bî, *A'lâmü'n-nübelâ*, VI, 27-31; a.m.f., *Tezkire-
tü'l-ıhuffâz*, I, 128-129; a.m.f., *Târîhu'l-İslâm: se-
ne 121-140*, s. 297-299; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Teh-
zîb*, XI, 268-271; Selçuk Camcı, *Yahya b. Ebî Ke-
sir'in Hadis İlmindeki Yeri* (yüksek lisans tezi,
2000), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Ensti-
tüsü; Salim Ögüt, "Evzâî", *DîA*, XI, 546.

SELÇUK CAMCI

YAHYÂ b. EBÛ MANSÛR

(bk. İBNÛ's-SAYRAFÎ, Ebû Zekeriyâ).

YAHYÂ b. EBÛ MANSÛR
el-MÜNECCİM

(یحیی بن أبي منصور المنجم)

Ebû Alî Yahyâ b. Ebî Mansûr
el-Müneccim el-Fârisî
(ö. 215/830'dan sonra)

Abbâsî Halifesi

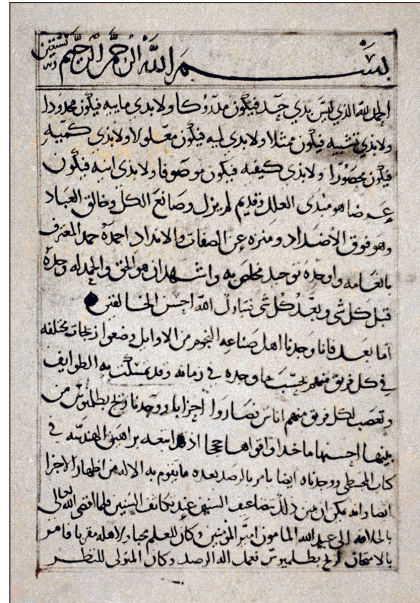
Me'mûn dönemi astrologu
ve astronomi âlimi.

Aslen Taberistanlı olup İranlı bir aile-
den gelmektedir. Önceleri Bizist b. Fî-
rûzân adıyla tanınmaktaydı. Babası Ebû
Mansûr Fîrûzân, Halife Mansûr'un önde
gelen astrologu idi (İbn Hallikân, VI, 79).
Başlangıçta Vezir Fazl b. Sehl'in himaye-
sinde çalışan Bizist, İbn Sehl'in ölümün-
den sonra müslüman oldu ve Yahyâ adını
alarak Halife Me'mûn'un (813-833) çevre-
sindeki âlimler arasında yer aldı. Hayatı-
nın çoğunu babası gibi yıldızların yerini be-
lirleyip onlardan anlam çıkarmakla (keha-
net) geçirdi. Katıldığı yeni çevrede astro-
nomi çalışmalarına iştirak etti. Bağdat'taki
Şemmâsiye Rasathânesi'nde gözlem-
ler yaptı ve Beytülhikme ilim kadrosunda
önemli görevler üstlendi. Ayrıca Benî Mû-
sâ diye bilinen, dönemin önde gelen mate-
matikçi ve astronom kardeşlerine ders ver-
di. İbnü'n-Nedîm onun Tarsus yolunda ve-

fat edip Halep'te defnedildiğini (*el-Fihrist*,
s. 160), İbnü'l-Kıftî ise Bizans ülkesinde
öldüğünü (*İhbârü'l-ulemâ*, s. 358) söyler.
Ancak her iki müellif de ölüm tarihini zik-
retmez. Me'mûn 215 (830) yılında Tarsus'u
ve diğer bazı Bizans sınır şehirlerini ele ge-
çirdiğine, ertesi yıl tekrar Anadolu toprak-
larına girdiğine ve 218'de (833) Bizans'a yö-
nelik bir sefer hazırlığı esnasında vefat et-
tiğine göre Yahyâ 215-217 (830-832) yıla-
rı arasındaki bir sefer sırasında vefat et-
miş olmalıdır (ayrıca bk. *Sezgin*, V, 227; VI,
136). Yahyâ b. Ebû Mansûr'un evlâdından
birkaç nesil Benü'l-Müneccim (Âlû'l-Müneccim)
diye tanınmıştır. Bunlar Abbâsî hali-
felerinin himayesinde faaliyet göstermiş,
bir kısmı yine astronomi ve astrolojiyle uğ-
raşmış, bir kısmı da edebiyatta adını du-
yurmuştur. Yahyâ'nın oğlu Ebû'l-Hasan
Alî'nin Hizânetü'l-hikme adıyla kurduğu
özel kütüphane meşhurdur (aile hakkında
geniş bilgi için bk. *Dânişnâme-i Cihân-ı İslâm*,
IV, 393-399).

Yahyâ'nın Bağdat'taki Şemmâsiye ve Di-
maşk'taki Kâsiyûn rasathânelerinin yöne-
tici olduğu anlaşılmaktadır. Şemmâsi-
ye'de güneş gözlemleri yapılmakla birlik-
te bunlar pek tatmin edici değildi. Bunun
üzerine Kâsiyûn dağında yeni bir gözlemevi
kurularak çalışmalara burada devam edil-
miştir. Buranın başkanı Habeş el-Hâsib'di.

Yahyâ b. Ebû Mansûr'un *ez-Zicü'l-Me'mûni el-mümtehan*
adlı eserinin ilk sayfası (Escorial Library, MS, Arabe, nr. 927)

Kâsiyûn dağında ay ve güneşe ilişkin bir
yıllık gözlem yapılmaktaydı. Bîrûnî, Yahyâ'nın
katıldığı gözlemlerin 213'te (828) baş-
layıp 218 (833) yılına kadar sürdüğünü,
Kâdî Sâid ile İbnü'l-Kıftî ise 215-217 (830-
832) yıllarında yürütülen bu çalışmaların
Halife Me'mûn'un ölümüyle kesildiğini bel-
lirtir. Burada gerçekleştirilen en önemli
çalışmalardan biri ekvatorla ekliptik ara-
sındaki açının hesaplanmasıdır. Yunanlılar
bu eğimi 23° 51' 20" olarak bulmuş-
lardı. Me'mûn zamanında yapılan gözlem-
lerde ise bu eğim 23° 33' olarak hesaplan-
mıştır. Bu değer uzun süre astronomlarca
temel verilerden biri kabul edilmiştir.
Şemmâsiye ve Kâsiyûn gözlemlerinde
yapılan çalışmaların sonuçları *ez-Zicü'l-
mümtehan* adlı kitapta toplanmıştır (bk.
ez-ZİCÜ'L-MÜMTEHAN). Bu çalışma, meş-
hur astronom bilgini Ebû'l-Hasan İbn Yû-
nus'un *ez-Zicü'l-Hâkimî*'sinin başta ge-
len kaynaklarından biri olup İbn Yûnus
burada ulaşılan sonuçları Mısır bölgesine
uyarlamaya çalışmıştır. Yahyâ b. Ebû Man-
sûr'a nisbet edilen *ez-Zicü'l-Me'mûni el-
mümtehan*'in Escorial Kütüphanesi'nde
kayıtlı tek nüshası (MS, Arabe, nr. 927)
Fuat Sezgin tarafından tıpkıbasım olarak
neşredilmiş, E. S. Kennedy ve Nâzım Fâris
de eserin güneş tutulmasıyla ilgili bölü-
münü bir makalede incelemiştir (bk. bibl.).

BİBLİYOGRAFYA :

Yahyâ b. Ebû Mansûr, *ez-Zicü'l-Me'mûni el-
mümtehan* (nşr. Fuat Sezgin), Frankfurt 1986,
E. S. Kennedy'in önsözü; Fergânî, *The Elements
of Astronomy: Astronominin Özeti ve Göğün
Hareketlerinin Esası* (trc. ve nşr. Yavuz Unat),
Harvard 1998, neşredenin girişi, s. 11, 22; İbnü'n-
Nedîm, *el-Fihrist* (Tecdüdü), s. 160, 166, 334;
Bîrûnî, *Tahdîdü nihâyâti'l-emâkin* (nşr. M. Tavît
et-Tancî), Ankara 1962, s. 62-63; Sâid el-Endelüsî,
Tabakâtü'l-ümem (nşr. L. Şeyho), Beyrut 1912,
s. 50-51, 57, 59, 60; İbnü'l-Kıftî, *İhbârü'l-ule-
mâ* (Lippert), s. 357-359; İbn Hallikân, *Vefeyât*,
VI, 79; Suter, *Die Mathematiker*, s. 14; Sarton,
Introduction, I, 566; Aydın Sayılı, *The Observatory
in Islam*, Ankara 1960, s. 56-61; a.m.f., "Habeş
el Hâsib'in 'el Dimişki' Adıyla Maruf Zicî'nin Mu-
kaddimesi", *DTCFD*, XIII/4 (1955), s. 133-145;
Sezgin, *GAS*, V, 227; VI, 136-137; VII, 116; E. S.
Kennedy, "The Solar Equation in the Zij of Yah-
yâ b. Abi Mansûr", *Prismata: Festschrift für Willy
Hartner*, Wiesbaden 1977, s. 183-186; a.m.f., "A
Survey of Islamic Astronomical Tables", *Tran-
sactions of the American Philosophical Society*,
XLVI/2, Philadelphia 1956, s. 123-177; a.m.f. –
Nazim Faris, "The Solar Eclipse Technique of
Yahyâ b. Abi Mansûr", *Journal for the History
of Astronomy*, I/1, Cambridge 1970, s. 20-38; J.
Vernet, "Yahyâ ibn Abi Mansûr", *DSB*, XIV, 537-
538; Ferid Kâsımlı, "Benü Müneccim", *Dânişnâ-
me-i Cihân-ı İslâm*, Tahrân 1377/1999, IV, 393-
399.

YAVUZ UNAT